

O CASTRO

Vello castro, vello castro,
que hoxe despoboado estás
e só tes por compañeiros
os pinos do teu pinar;
houbo unhos días que foron
que endexamais volverán,
en que os acentos dos bardos
era un xenio os escoitar
celebrando as valentías
dos homes daquela edá,
e que no dolmen amigo
cubertos de pedra están.
Eles cantaban seguros
sin triganzas que a turbar
o seu acougo viñesen
ni o peito dos seus irmás
que era o podere do celta
desta terra soberán,
o dono de altos destinos
que soubera conquistar;
pero trocáronse os tempos
que todo troca coa edá,
e a aquela calma doce
sucedeu fero tronar.

O raio do sol alegre
entoldou a tempestá;
enmudeceron as arpas
que eran do ouvido solás,
e todo quedou sumido
nun silencio sepulcral,
chegando hasta nós, somente,
tristezas e vaguedad.
Non o corno da alarbea
resoa no teu pinar,
nin ve-lo nobre guerreiro
que en busca do invasor vai;
mais amóstrano-lo cume,
altivo, con maxestá,
e as inxurias dos tempos
desafiar poderás,
que do celta, o descendente
aprendeute a respetar
e de ti unha relembranza
para sempre gardará
que es moimento misterioso
de grandes feitos quizais,
testigo mudo que quere
das nosas cousas falar.

El Eco de Mugía, 21, 13-IX-1903.
Galicia (La Habana), 2, 10-I-1904.

O ROIBAL

DESEJOS

Era unha tarde; eu viña
da caza cos meus cas;
o sol esmorecente
bañaba inda o Roibal.
Ao pé daqueles castros
que son cal dous irmás,
-Bergondo e Reboredo,-
dos pinos ao zoar
feridos polas rachas
do duro vendaval,
sentín non sei que cousa
que fíxome lembrar
da triste servidume
en que esta terra está;
e os tempos afondando
e deles o pasar
imaginei en liña
cal rexo carballal,
millares de guerreiros
dispostos a loitar;

baruda gente afeita,
que espera só a sinal
para topar na lide
a morte, a non trunfar.
Mas era tan somente
un doce e nobre afán.
Pasaron as virtudes,
adorno de outra edá,
cal pasa aquel ligeiro
baixel que fende o mar
topando nel a tumba
coa fera tempestá,
que a non morrer no houben
aínda sen quebrar
cadeias e grilóns
que ao pobo gemer fan.
Ninguén se move agora
a a situación trocar.

Ai! Quen naceu escravo
no entende a libértá,
e vive satisfeito
atados pés e mas,
ou ben todo enloddado
na lama criminal
escura e innobrememente
á cova descer vai.
¡Felis, oh, quen deixara
o viaxe terrenal
envolto na bandeira
que vira desfraldar,
despois da defendere
cal servidor leal,
admiración causando
nunha alongada edá!

A Nosa Terra, 26, 12-II-1908.
Follas ao vento, 1919.

SAN XOÁN DE OUCES

A miña navicela vai pasando,
aberta-las xuturas, sin goberno,
polo desfeito mar en crudo inverno,
as iras da tormenta soportando.

Franxéronse os remos; e asoprando
de ferventes escumas nun inferno,
desatado Aquilón vence ao Galerno,
salaos, ánsias, mágoas, sementando.

Orballeira de bágoas na tristura,
molla, entesando, a podrecente corda,
roubando ao estrelecer a formosura.

Non desentolda o ceo; e dende a borda
vou a entrada no porto vendo escura,
e ás voces de favor a xente xorda.

Mágoas, 1901.

A GALICIA

-¿Por que, triste Galicia, a desventura
en ti se ceba fera, despiadada,
e facéndoches guerra encarnizada
con férrea man te dominar procura?

-¿Agora o ceo xa de ti non cura
ou tente para o remo destinada,
castigando con pena inusitada
o vil ocio que rende a túa ventura?

-Ai, non a desventura nen os fados
en extremo tan grande me puxeron
e viron meus esforzos malogrados.

Senón a ruín maldade que fixeron
algús rebeldes fillos, desleigados,
que por trinta moedas me venderon.

Revista Gallega, nº 57, 12-4-1896.

HIMNO A GALICIA

Barudos celtas, do Ourente a liña
o sol nos mostra brillando xa;
sino de gloria que se aveciña
tempos mellores ventando está.

A terra nosa xemente crama
pra lle arrincármolos seus grilós,
e o duro ferro de nós recrama
pra sermos libres, dinos varós.

Fillos valentes ¡eia! voemos
a defendela con sacro ardor:
na man a espada, presta levemos,
para cravala no usurpador.

Os mouros lixos da honra aldraxada
co mouro sangue se han de lavar
dos enemigos, que derrubada
a enseña súa logo han de ollar.

Mecanoscrito, 20-V-1907 (RAG).
Dobarro, Xosé Mª (2001), *Album literario* 1907, UDC.

FLORENCIO VAAMONDE LORES

no centenario do seu falecemento
1925-2025

IMAXE: ARQUIVO FAMILIAR

No centenario do seu pasamento rendemos homenaxe a Florencio Vaamonde Lores (Ouces, 1860 - A Coruña, 1925), escritor, tradutor e activista cultural ponte entre o Rexurdimento literario e as Irmandades da Fala.

Cultivou o xénero lírico (*Os Calaicos*, *Mágoas*, *Follas ao vento*), publicou novelas e relatos de costumes (*Anxélica*, *Bestas Bravas*), destacou polos seus estudos históricos, ensaísticos, e foi precursor na tradución ao galego dos clásicos grecolatinos (*Odas de Anacreonte*).

Foi membro fundador da Real Academia Galega, participou na creación de entidades como as Irmandades da Fala e tomou parte en diversos faladoiros literarios como os da Cova Céltica da Coruña, onde compartía espazo con Eduardo Pondal e Manuel Murguía, entre outros.

Aínda que viviu a maior parte da súa vida adulta na Coruña, nunca perdeu o velleiro coa súa terra natal: a parroquia de Ouces. Bergondo non só foi o lugar de nacemento, senón tamén o seu berce espiritual, onde se alimentou da cultura popular, da lingua e da memoria histórica que inspiraron a súa traxectoria vital, literaria e galeguista.

Hoxe, lembramos a Florencio Vaamonde Lores como un símbolo de identidade de Bergondo e como un elo vivo entre o seu pasado e o seu futuro.

<https://florenciovaamonde.asmarinhas.com/>

Departamento de
Lingua Galega e Literatura
do CPI Cruz do Sar

CAPELA DE SAN GREGORIO

Ti que outras veces, sonora lira,
das miñas penas fúche-lo consolo;
¡cantos anos hai xa que o doce arrollo
das dormexantes cordas non se atira!
Miña alma, aí triste, agora só respira
amarguras e dor e desconsolo,
por pendente fatal me vendo a rolo
que negro darredor todo me vira.
A segadora fouce a Morte dura
contra de min afía, e presto agarda
miñas cinzas fechar na cova escura.
O seu golpe detén. A salvagarda
na cruel aflicción serme procura.
Deixa ouvi-los teus sons: non veñas tarda.

El Regional 13-I-1894.

El Eco de Galicia (La Habana), 17-II-1894.

La Idea Moderna 24-IV-1901.

Mágoas, 1901.

A Nosa Terra, 120, 25-V-1920.

O OUTEIRO: ALDARETE

Outeiro, meu Outeiro, aquel frondente
lugar risoño que, por berce un día
me deras xeneroso, a fantasía,
inda que lonxe está, faimo presente.
Nacírame no peito unha potente
esperanza que o enchera de alegría,
cuidando que no avante lograría
curar en ti meu corazón doente.
¡Pasaxeira ilusión! ¡Van pensamento!
Arboredo sin folla; muchas flores
do xa desfeito niño onde eu quencera;
andante peregrín sempre en tormento,
tornaría a vos ver se ás miñas dores
a dura lei do fado se torcera.

Pedro de Aldarete

Manuscrito s.d., Museo de Pontevedra 1904.

A Nosa Terra, 58, 14-X-1908.

Aires da Miña Terra, 31, 6-XII-1908.

CASA GRANDE DA FAMILIA VAAMONDE

Outeiro, meu Outeiro, berce amado,
encantadora aldea,
sempre vive conmigo teu recordo
nesta leixana terra,
e cando penso en ti atopo alivio
nas miñas crudas penas.

Baixo a roda soberba do arboredo
que, xentil, apresentas,
outroa descansaba, e as máis das veces,
algunha linda nena
era de min, no solitario sitio,
amabre compañeira,
a disfrutar da sombra benfeitora
na ardente hora da sesta;
que de pas e repouso es venrabre
morada predileita,
prácido albergue onde a cubiza humana
a penetrar non chega.

Oh Fortuna mudabre, que en trocares
as cousas te deleitas!
A esa nobre mansión nativa miña
caridosa respeta;
que os horrores de Marte e torvo aspeito,
alí nunca se vexan,
e que a cambio dos ecos pavorosos
da bélica trombeta,
por ela só se espallen os das arpas
e os cantos dos poetas.

Revista Gallega, 56, 5-IV-1896.

La Idea Moderna, 9-V-1901.

Mágoas, 1901.

A Nosa Terra, 218, 1-XI-1925.

FONTE DO PICO

César Vaamonde fai referencia a esta fonte nunha obra inédita de 1902 titulada *Historia de la casa de Vaamonde*, cando describe a casa familiar: "Dentro de la huerta de esta casa se halla la fuente del Picho, fuente sumamente curiosa por su valor histórico, pues sirvió de punto de partida al Rey Don Alonso IX de León para trazar los límites de las parroquias de Morujo y Daens al conceder al Monasterio de Bergondo todo cuanto a dicho Rey pertenecía dentro de los términos de dichas feligresías, según privilegio otorgado en la Coruña el día Santo de la Pascua, en el mes de Abril del año 1218". [...]

ESCOLA

Florencio Vaamonde cursou os seus primeiros estudos na escola de Outeiro, onde sitúa algúns dos personaxes da súa novela *Anxélica* ambientada na aldea natal. Un fragmento desta di:

Un día, por casualidade, D. Fernando atopou con Xuan de Vilardefrancos n'un xardín de París e alegrouse moito de o ver e recordar os tempos de nenos en que xuntos andaban á escola no Outeiro.

O autor indica dentro da propia obra que ese foi o seu primeiro centro de aprendizaxe e ofrece un agarimoso recoñecemento ao seu mestre natural da parroquia bergondesa de San Cidre:

A casa onde andou á escola o humilde autor de este libro, baixo a dirección dun celoso e competente mestre, ¡Xuan Varela de San Cidre! se alá na misteriosa morada da noite e do silencio donde repousas, podese chegar a voz de un vivente, recibe o meu saúdo. Sen il, a quen debo o primeiro insiño, eu non podería atinxir a maiores estudos, e tal ves non podería escribir esta verídica historia.

César Vaamonde, que se encargou de poñer unha notas á novela que seu irmán deixou inédita, indicaba ao respecto:

A escola de Outeiro, sita na parte correspondente a Ouces, ten de existencia no mesmo lugar por riba de 200 anos, sendo tal vez a máis antiga de Galicia. Oxe é unha escola pública destinada a dar o isíño somente aos nenos e nenas das parroquias de Ouces e Lubre.

Vaamonde Lores, César (1925): "Notas" in *Anxélica* de Florencio Vaamonde, A Cruña, Lar.

FONTE DA CURUXA

De Ouces bellos xardíns que relebrando
estou a todas horas cariñoso;
fontenla da Curuxa, onde, gozoso,
bebía da auga pura que ibas dando.

Triste, aí triste de min, que non sei cando
podereime librar deste noxoso
congoxar que me agobia e pon cuidadoso
de vos tornar a ver desconfiando.

O adverso fado seu fatal degredo
contra de min lanzou ¡oh sorte dura!
o máis longo desterro consentindo;

Mais levádesme laios, non é segredo,
e as bágoas que derramo de tristura,
as saudades que teño van dicindo.

Revista Gallega, 94, 20-XII-1896.

La Idea Moderna, 26-IV-1901.

Mágoas, 1901.

